

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH STUDIÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2023

Veronika Švecová

Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií

Životní příběh žen ohrožených sociálním vyloučením

Bakalářská práce

2023

Veronika Švecová

Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií
Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Veronika Švecová**
Osobní číslo: **Z20023**
Studijní program: **B0988P240002 Zdravotně sociální péče**
Téma práce: **Životní příběh žen ohrožených sociálním vyloučením**
Téma práce anglicky: **Life stories of women at risk of social exclusion**
Zadávající katedra: **Katedra porodní asistence a zdravotně sociální práce**

Zásady pro vypracování

1. Studium literatury, sběr informací a popis současného stavu řešené problematiky.
2. Stanovení cílů a metodiky práce.
3. Příprava a realizace výzkumného šetření dle stanovené metodiky.
4. Analýza a interpretace získaných dat.
5. Zhodnocení výsledků práce.

Rozsah pracovní zprávy: **35 stran**
Rozsah grafických prací: **dle doporučení vedoucího**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivanka KOHOUTOVÁ. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2013 [cit. 2023-02-13]. ISBN 978-80-247-8456-4. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/socialni-politika-716/>.

KELLER, Jan. *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-490-0.

MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

SLÁDKOVÁ, Petra. *Sociální a pracovní rehabilitace*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-02-13]. ISBN 978-80-246-5020-3. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/socialni-a-pracovni-rehabilitace-10358/>.

ŠÁMALOVÁ, Kateřina a Petr VOJTÍŠEK, ed. *Sociální správa: Organizace a řízení sociálních systémů*. Praha: Grada, 2021 [cit. 2023-02-13]. ISBN 978-80-271-4310-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/socialni-sprava-10432/>.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Kateřina Kmentová**
Katedra porodní asistence a zdravotně sociální práce

Datum zadání bakalářské práce: **1. prosince 2021**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2023**

L.S.

doc. Ing. Jana Holá, Ph.D. v.r.
děkanka

Mgr. Helena Poláčková v.r.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. března 2023

PROHLÁŠENÍ AUTORA

Prohlašuji:

Práci s názvem Životní příběh žen ohrožených sociálním vyloučením jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 17. 4. 2023

Veronika Švecová v. r.

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce Mgr. Kateřině Kmentové za odborné vedení, trpělivost a cenné rady, které mi pomohly práci úspěšně a včas dokončit. Poděkování patří i respondentkám, které se na mém výzkumu podílely.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá příběhy žen ohrožených sociálním vyloučením. Teoretická část je věnována popisu problematiky sociálního vyloučení, jaké jsou formy, příčiny a projevy, skupiny tím ohrožené a na závěr je popsáno sociální začleňování. V průzkumné části jsou pomocí kvalitativního výzkumu zachyceny výpovědi žen ohrožených sociálním vyloučením, zjišťovány příčiny jejich nepříznivé životní situace a jak by se mohlo předcházet sociálnímu vyloučení, dle jejich výpovědí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sociální vyloučení, sociální začleňování, skupiny ohrožené sociálním vyloučením, respondentky, nezaměstnanost, rizikové chování, chudoba

TITLE

The life story of women at risk of social exclusion

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with the stories of women at risk of social exclusion. The theoretical part is devoted to the description of the issue of social exclusion, what are the forms, causes and manifestations, groups at risk and at the end is described social inclusion. In the survey part, qualitative research captures the testimonies of women at risk of social exclusion, investigates the causes of their unfavorable life situation and how social exclusion could be prevented, according to the testimonies of the respondents.

KEYWORDS

Social exclusion, social inclusion, groups at risk of social exclusion, respondents, unemployment, risky behavior, poverty

OBSAH

Úvod.....	11
1 Cíle a metody práce	12
1.1 Cíl práce	12
1.2 Metody k dosažení cíle.....	12
Teoretická část	13
2 Sociální vyloučení.....	13
2.1 Dimenze (formy) sociálního vyloučení.....	14
2.2 Příčiny sociálního vyloučení	16
2.3 Projevy sociálního vyloučení	16
2.4 Skupiny ohrožené sociálním vyloučením	18
3 Sociální začleňování	20
4 Sociální péče o osoby ohrožené sociálním vyloučením	21
4.1 Státní sociální podpora	21
4.1.1 Dávky státní sociální podpory	21
4.2 Sociální pomoc.....	22
4.2.1 Dávky pomoci v hmotné nouzi.....	23
4.3 Sociální služby	24
4.3.1 Služby sociální prevence	25
Výzkumná část.....	29
5 Metodika výzkumné části	29
5.1 Charakteristika zkoumaného souboru	29
5.2 Sběr dat.....	30
6 Rozhovory.....	31
6.1 Respondentka č. 1	31
6.2 Respondentka č. 2	34
6.3 Respondentka č. 3	36

6.4	Respondentka č. 4	38
6.5	Respondentka č. 5	40
6.6	Respondentka č. 6	42
7	Shrnutí.....	44
7.1	Vznik problémů.....	44
7.2	Postoj k řešení situace	45
8	Diskuze a Doporučení.....	46
9	Závěr	50
10	Použitá literatura	52
11	Přílohy.....	56

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obrázek 1 - Index sociálního vyloučení (Agentura pro sociální začleňování).....	14
Obrázek 2 - Přídavek na dítě (MPSV, 2022)	21
Obrázek 3 - Druhy sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Šámalová, Vojtíšek, 2021)	25
Tabulka 1 - Statistická data o zaměstnanosti a nezaměstnanosti (ČSÚ, 2022)	17

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

MV Ministerstvo vnitra

ČSÚ Český Statistický Úřad

UPCE Univerzita Pardubice

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce je „Životní příběh žen ohrožených sociálním vyloučením“. Téma mě zaujalo svou rozmanitostí a chtěla jsem zjistit, jak ženy, které jsou ohrožené sociálním vyloučením na svou situaci pohlížejí a jak by se ji dalo předejít.

Sociálním vyloučením se rozumí vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. (Zákon č. 108/2006 Sb. – Zákon o sociálních službách). Vyloučení ze společnosti může být ekonomické, sociální, kulturní, prostorové, politické, vyloučení z bezpečí, vyloučení z mobility v prostoru, symbolické a individuální (Janoušková, Nedělníková, 2008).

Sociální začleňování je definováno jako proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný (Zákon č. 108/2006 Sb. – Zákon o sociálních službách).

O tuto problematiku jsem se začala více zajímat, kvůli výskytu sociálního vyloučení v mé rodině. Z tohoto důvodu jsem o sociálním vyloučení a sociálním začleňování začala sbírat více informací. Některé ze zdrojů, z kterých jsem čerpala pro své osobní účely, jsem použila i v teoretické části. Na základě hlavního a dílčího cíle bakalářské práce byly sestaveny výzkumné otázky, ke kterým byli sestaveny otázky k rozhovoru. Díky rozhovorům jsem chtěla zjistit, jak na svůj život od počátku až po současnost pohlížejí vybrané respondentky, jaké jsou příčiny jejich nepříznivé životní situace a jak lze předcházet sociálnímu vyloučení, dle výpovědí respondentek.

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí, a to teoretické a průzkumné.

Cílem teoretické části je objasnit problematiku sociálního vyloučení, sociálního začleňování a sociální péči o osoby ohrožené sociálním vyloučením.

Výzkumná část je věnována interpretaci rozhovorů žen ohrožených sociálním vyloučením. Pro průzkum jsem zvolila kvalitativní výzkum, sběr dat byl uskutečněn na základě polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumné otázky se týkaly využívání sociální pomoci, finančního zabezpečení, způsobu informovanosti o sociálních službách, překážek v překonání nepříznivé situace a příčiny jejich současné sociální situace. Analýza dat se uskutečnila pomocí otevřeného kódování.

1 CÍLE A METODY PRÁCE

1.1 Cíl práce

Teoretický cíl práce je popsat problematiku sociálního vyloučení, sociálního začleňování a sociální péči o osoby ohrožené sociálním vyloučením. Hlavním průzkumným cílem je zachytit výpovědi žen ohrožených sociálním vyloučením a zjistit, co bylo nebo ještě stále je příčinou jejich nepříznivé životní situace. Dílčím cílem je zjistit, jak by se v těchto případech dalo předcházet sociálnímu vyloučení, dle výpovědí jednotlivých respondentek.

1.2 Metody k dosažení cíle

Metodou, která přispívá k dosažení stanoveného cíle je studium literatury, sestavení otázek, sběru informací v rozhovorech s respondentkami. Pomocí těchto metod jsem mohla zjistit informace o využívání sociální pomoci, finančního zabezpečení, způsobu informovanosti o sociálních službách, překážek v překonání nepříznivé situace a příčiny jejich současné sociální situace.

TEORETICKÁ ČÁST

2 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

O termínu sociální vyloučení se poprvé dozvídáme ve francouzské odborné literatuře v polovině šedesátých let minulého století (Jan Keller, 2014, s. 7). Termín se používal jako zvýraznění individuálního neúspěchu v životě, který byl v rozporu se zvyšujícím se blahobytem ostatních lidí ve společnosti a v polovině šedesátých let až do poloviny let sedmdesátých. Avšak pojem se používal zřídka a pouze pro označení bídy a marginality (Jan Keller, 2014, s. 7).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách definuje sociální vyloučení jako proces, kdy je osoba z běžné společnosti vyřazena a díky své nepříznivé sociální situaci nemá možnost se do ní opět zapojit.

V Encyklopedii sociální práce je sociální vyloučení, které je označováno též jako exkluze, popsáno jako „proces nebo stav ekonomického, sociálního a kulturního (v rovině vztahů, institucí, struktur a symbolů) vyloučení či vytlačení osob nebo sociálních skupin z převažující (majoritní) společnosti“ (Encyklopedie sociální práce, 2013, s. 232).

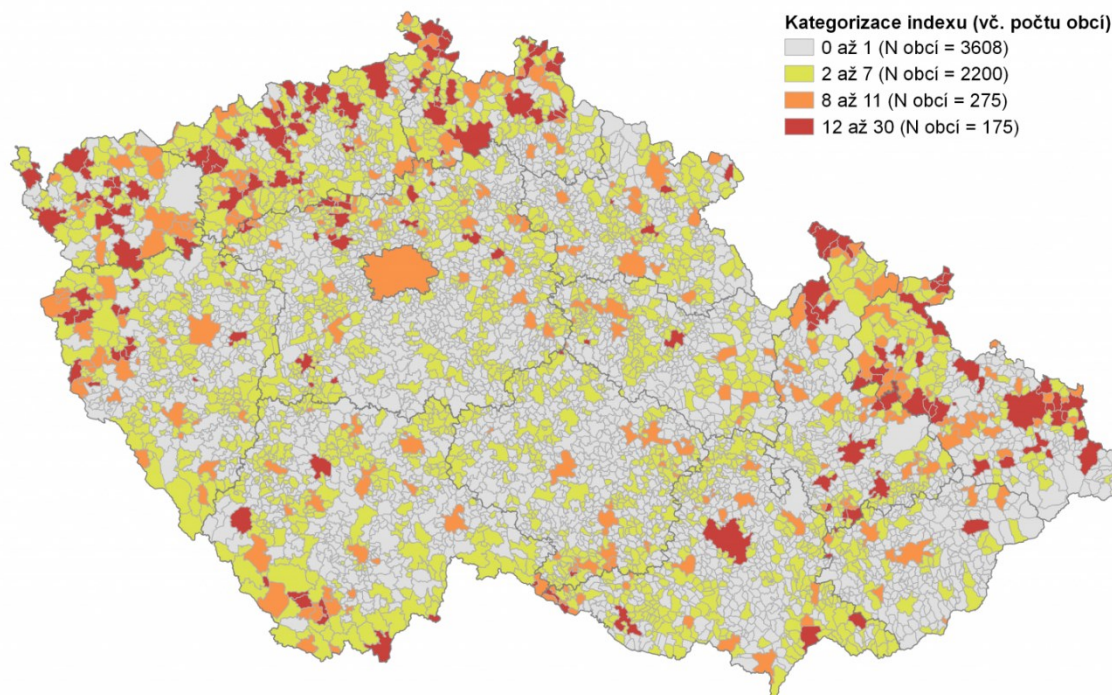
Na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí (dále MPSV) se můžeme dočíst, že „Za sociálně vyloučené se považují osoby či skupiny osob, které se nacházejí v takové situaci, která je charakterizovaná trvalou nebo chronickou deprivací týkající se dosažitelnosti zdrojů, využití schopností, možností volby, bezpečí a moci, jež jsou nutné pro to, aby se mohly těšit slušné životní úrovni a užívat svých občanských, kulturních, hospodářských, politických a sociálních práv“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2022).

V České republice je sociální exkluze spojovaná se vzděláním, bydlením, zaměstnaností a zadlužeností. Významnou roli hraje i prostorová segregace. Jedná se o stav, kdy lidé v místě svého bydliště mají ztížený přístup k službám pro veřejnost či pracovnímu uplatnění.

Míra sociálního vyloučení je měřena nástrojem, který obsahuje klíčové ukazatele z lokalit, které jsou sociálním vyloučením postiženy. Tento nástroj vznikl díky projektu „Systémové zajištění sociálního začleňování“ Agentury pro sociální začleňování a díky tomu Česká republika má možnost posoudit míru zatížení sociálním vyloučením.

Škála, která byla pro index stanovena se pohybuje v rozmezí 0 až 30 bodů. Absence či minimální míra sociálního vyloučení je přisuzována hodnotě 0, zatímco hodnota 30 označuje nejvyšší míru zatížení sociálním vyloučením (Agentura pro sociální začleňování, 2020).

Index sociálního vyloučení v obcích v roce 2021

Obrázek 1 - Index sociálního vyloučení (Agentura pro sociální začleňování)

2.1 Dimenze (formy) sociálního vyloučení

Sociální vyloučení se považuje za jev komplexní a multidimenzionální, avšak ve vymezení jednotlivých dimenzí se autoři neshodují. Jsou uváděny tři dimenze, mezi něž řadíme politickou, sociální a ekonomickou, které jsou považovány za základní dimenze (Sociální začleňování, 2018).

Publikace – Sociální začleňování (2018, s. 5–6), z které je v této části čerpáno se odkazuje na Mareše, který popisuje sedm dimenzí sociálního vyloučení:

- Ekonomické vyloučení

Postavení, které jedinec zaujímá na finančním trhu je důležité pro jeho příjem, ale i pro další účast na společenských aktivitách. Ekonomické vyloučení je tehdy, kdy se uzavřel přístup na primární a sekundární trh práce.

- Sociální vyloučení
Vyloučení, které má za následek omezení kontaktu s lidmi z většinové společnosti, znepřístupňuje sdílet určitá postavení v ní. Osoby tím ohrožení udržují styky s lidmi, kteří jsou ve stejném postavení, ale počet takovýchto kontaktů je minimální.
- Politické vyloučení
Osoby jsou omezené na právech lidských, občanských a politických.
- Kulturní vyloučení
Přístup ke vzdělání, které je majoritní skupinou uznáván, je značně omezen, stejně tak jako účast na společenské kultuře.
- Vyloučení z bezpečí
Minimalizace rizik, která by mohla osobám žijících ve vyloučených lokalitách způsobit újmu na zdraví, z důvodu vyššího výskytu patologických jevů.
- Vyloučení z mobility
Nerovnoměrné rozložení obyvatelstva v lokalitách různých měst, která tyto skupiny obydlují – prostorová segregace (viz. strana 17).
- Vyloučení symbolické
Osoby, které společnost bere jako odlišné od společnosti většinové. Jedná se o lidi zanedbané, nepřizpůsobivé nebo dlužníky, díky těmto odlišnostem se k nim i většinová společnost chová nekorektně a snaží se jej vytlačit (Sociální začleňování, 2018, s. 5-6).

Mezi extrémní formy sociálního vyloučení můžeme zařadit omezování práv, pronásledování, fyzické násilí na jedincích či skupinách, utlačení do určitých prostorů – ghetta, nebo vyhnanství (Encyklopedie sociální práce, 2013, s. 232).

2.2 Příčiny sociálního vyloučení

Sociální vyloučení vytváří různorodé příčiny, všeobecně se dělí na příčiny vnější a vnitřní. Do vnějších vlivů patří události, nad kterými vyloučené osoby ztrácejí kontrolu a jsou mimo jejich dosah. Osoby sociálně vyloučené nemají možnost svým jednáním tento vliv usměrnit, nebo je jeho ovlivnitelnost velice obtížná. Je to příčina strukturální, dána širokou společností nebo vyplívá z chování lidí, kteří se ocitají mimo sociální vyloučení. Do vnějších příčin patří zejména trh práce, rasismus, bytová a sociální politika atd.

Vnitřní příčiny jsou důsledkem konání jedince, kterého se problematika sociálního vyloučení dotýká. Jedinci svým přímým konáním mohou vyloučení vytvářet nebo posilují jeho existenci, jsou to tedy příčiny individuální. Mezi tyto příčiny patří špatné hospodaření s penězi, ztráta pracovních návyků, vyskytuje se apatie a nízká motivace k řešení nastalých problémů atd. (Toušek, 2007).

2.3 Projevy sociálního vyloučení

Mezi projevy sociálního vyloučení se řadí zhoršený zdravotní stav, závislost na sociálních dávkách, dlouhodobá nezaměstnanost, nízká kvalifikace a život ve vyloučených lokalitách obcí a měst (MVČR, 2009, s. 4).

Pro účely sociálních služeb se za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav považuje nepříznivý zdravotní stav, který dle lékařské vědy trvá nebo má trvat déle než jeden rok. Zároveň omezuje schopnosti člověka, které jsou nezbytné pro zvládnání jeho základních potřeb (Arnoldová, 2012, s. 74).

Závislost na sociálních dávkách je problémem ve vyspělých zemích, díky této problematice je kladen větší důraz na aktivizaci nezaměstnaných (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2007).

Dlouhodobá nezaměstnanost je doba, po kterou je osoba bez práce déle než 1 rok a u absolventů je to doba 6 měsíců. Nezaměstnanost má dopady nejen na osobní, rodinný, ale i na společenský život. Jedná se o ztrátu společenského statusu, sebejistoty, osoby dlouhodobě nezaměstnané mohou prožívat pocity úzkosti, je zde i vysoké riziko sebevražd a vzrůstá i počet konfliktů ve vztazích.

Výsledky výběrového šetření pracovních sil se reprezentují v rámci ČSÚ. Tato šetření mají za hlavní cíl pravidelně získávat informace o situaci na trhu práce (ČSÚ, 2022).

Ukazatel	3. čtvrtletí	4. čtvrtletí	1. čtvrtletí	2. čtvrtletí	3. čtvrtletí
	2021	2021	2022	2022	2022
Míra zaměstnanosti (%)	58,5	58,7	58,3	58,4	58,7 ¹
Obecná míra nezaměstnanosti (%)	2,7	2,2	2,5	2,4	2,2 ¹
Míra ekonomické aktivity (%)	60,2	60,0	59,7	59,8	60,1 ¹

Tabulka 1 - Statistická data o zaměstnanosti a nezaměstnanosti (ČSÚ, 2022)

S nízkou kvalifikací se pojí náklady. Lidé s nízkou kvalifikací jsou více ohroženi chudobou a sociálním vyloučením, zároveň jsou závislí na sociální péči. U těchto osob jsou příčiny různé a není pravidlem, že jsou spojeny pouze se vzděláním a profesní přípravou. Existují důkazy o tom, že se tento problém přenáší z generace na generaci – rodič s nízkou kvalifikací bude mít pravděpodobně potomka se stejným znevýhodněním (Konopásková, 2016).

Za sociálně vyloučenou lokalitu se považuje území či oblast, která je obydlená osobami, které jsou ohrožené sociálním vyloučením nebo už sociálně vyloučenými jsou. Lokality tím postižené jsou specifické, například se zde vyskytuje větší počet nezaměstnaných osob, nebo těch, kteří mají nízkou kvalifikaci a mají obtížné uplatnění na trhu práce, s tím může souviset i nižší úroveň vzdělanosti. Dále se vyskytuje vyšší kriminalita a nežádoucí společenské jevy, osoby bydlí v nevyhovujících prostorách, je zde ztížená dostupnost veřejných služeb a realizace podpůrných programů atd. (Vybíralová, 2018).

2.4 Skupiny ohrožené sociálním vyloučením

Osoby nebo skupiny osob, které jsou sociálně vyloučené se nacházejí v situaci, která má trvalý nebo chronický charakter a díky tomu dochází k neuspokojování psychických i fyzických potřeb. Chronická či trvalá deprivace se týká i oblasti práv, jako je občanské, kulturní, politické, hospodářské a sociální právo (MPSV, 2022).

K sociálnímu vyloučení nepřispívá pouze jeden důvod, má spoustu podob. Osoba se zdravotním postižením není automaticky vyloučená, rodina nemusí dané osobě poskytovat dostatečnou podpůrnou síť, nebo sám nespolupracuje se službami, které by mu pomohli se zařadit do běžné společnosti i s handicapem, který ho doprovází (Vávrová, 2018, s. 3).

Skupiny obyvatel, jenž jsou sociální vyloučením nejvíce ohrožené:

- s nižším vzděláním,
- dlouhodobě nebo opakovaně bez zaměstnání,
- se zdravotním handicapem,
- trpící závislostí,
- osamělí senioři,
- jiné národnosti,
- v nepříznivé životní situaci, kterou nedokáží sami vyřešit,
- menšin – jiné sexuální orientace, náboženského vyznání, etnika a další.

Riziko sociálního vyloučení stoupá při kombinaci více činitelů. Výše zmiňované skupiny jsou ohrožené sociálním vyloučením, není pravidlem, že všechny osoby či skupiny jsou tím postižené (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 315).

Mezi nejčastější rizika, která jsou spjata se sociálním vyloučením patří:

- ztížené životní podmínky v oblasti bydlení, životního prostředí a prostoru, který potřebují k životu,
- nepříznivý zdravotní stav,
- sociálně patologické jevy týkající se závislosti, neúplných rodin,
- kriminalita – oběť či pachatel,
- zhoršené ekonomické podmínky – půjčky, zastavení majetku (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 319).

Chudoba a sociální vyloučení jsou dva rozdílné pojmy, avšak sociální vyloučení je často zaměňováno za chudobu. Chudoba se nemusí týkat všech sociálně vyloučených osob, stejně tak sociálně vyloučený nemusí být chudý (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 316).

3 SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ

Sociální začleňování je chápáno jako „proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnout příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný“ (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

K základním cílům, které vedou k sociálnímu začleňování řadíme:

- „zajištění účasti v zaměstnání a rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, zboží a službám,
- prevence rizika sociálního vyloučení,
- pomoc nejvíce zranitelným,
- mobilizace všech relevantních aktérů“ (MPSV, 2022).

Sociální začleňování je hlavním tématem, spolu s bojem proti chudobě Národních rámcových dokumentů „Strategie sociálního začleňování“ (MPSV, 2022).

Tato strategie je významným dokumentem pro získání finančních prostředků z veřejných rozpočtů republiky, ale i pro možnost využívání fondů Evropské unie. Oblasti, kterými se Strategie sociálního začleňování zabývá jsou stěžejní pro sociální začleňování osob, které jsou vyloučením ohrožené nebo se už v nepříznivé sociální situaci nacházejí (MPSV, 2022).

Sociální práce je z pohledu této Strategie základním nástrojem pro řešení problematiky sociálního vyloučení, zaměřuje se nejen na rozvoj sociální práce, ale i na podporu rodiny, rovného přístupu ke vzdělání, zaměstnání a sociálním službám, s tím souvisí i dostupnost zdravotní péče a bydlení (MPSV, 2022).

V současné době je planý „Akční plán 2021-2023 Strategie sociálního začleňování 2021-2030“, který byl schválený vládou ČR usnesením č. 411 ze dne 26. dubna 2021 (MPSV, 2022).

4 SOCIÁLNÍ PÉČE O OSOBY OHROŽENÉ SOCIÁLNÍM VYLOUČENÍM

4.1 Státní sociální podpora

Stát pomocí státní sociální podpory přispívá na krytí nákladů na výživu a jiné základní potřeby dětí a rodin, přispívá i na jiné vybrané sociální situace. Náklady spojené se státní sociální podporou jsou hrazené státem.

Dávky závislé na příjmu

- Přídavek na dítě
- Příspěvek na bydlení
- Porodné

Dávky nezávislé na příjmu

- Rodičovský příspěvek
- Pohřebné (Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře)

4.1.1 Dávky státní sociální podpory

Přídavek na dítě

Dlouhodobá dávka poskytována rodinám s dětmi s příjmem do 3,4násobku životního minima. Má tři výše dle věku dítěte a je poskytován ve dvou výměrách, tj. základní a zvýšené (MPSV, 2022).

Věk nezaopatřeného dítěte	Přídavek na dítě v Kč měsíčně	
	základní výměra	zvýšená výměra
do 6 let	630	1130
6 – 15 let	770	1270
15 – 26 let	880	1380

Obrázek 2 - Přídavek na dítě (MPSV, 2022)

Příspěvek na bydlení

Slouží pro rodiny či jednotlivce s nízkými příjmy, stát pomocí této dávky přispívá na náklady na bydlení. Nárok vzniká vlastníkovu bytu nebo osobě, která je nájemcem či podnájemcem bytu, pokud 30 %, v Praze 35 %, jejich příjmů nestačí na náklady, které osoba má spojené s bydlení a zároveň 30%, v Praze 35%, příjmů je nižších než normativní náklady stanovené zákonem.

Nárok na příspěvek na bydlení se může v roce 2022 týkat i vlastníku stavby k rodinné nebo individuální rekreaci (MPSV, 2022).

Porodné

Jednorázová dávka poskytovaná rodinám s nízkými příjmy, vyplacená na základě zvýšených nákladů, které souvisejí s narozením dítěte. Porodné je vázané na příjmy rodiny, pokud byl příjem kalendářního čtvrtletí před narozením dítěte nižší než 2,7násobek životního minima má na něj rodina nárok (MPSV, 2022).

Rodičovský příspěvek

Příspěvek je přiznán rodiči, který osobně a řádně pečuje o nejmladší dítě v rodině celodenně, a to po celý kalendářní měsíc do vyčerpání částky 300 000 Kč, nejdéle však do 4 let věku dítěte (MPSV, 2022).

Pohřebné

Vyplácí se osobám s trvalým pobytem na území České republiky, které vypravily pohřeb dítěti, které bylo nezaopatřené, rodiči nezaopatřeného dítěte nebo plodu po potratu či umělém přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů (MPSV, 2022).

4.2 Sociální pomoc

Sociální pomoc je třetím pilířem sociálního systému, který má za cíl zabezpečovat osoby v jejich základních životních potřebách, protože svou nepříznivou sociální situaci nedokáží překonat sami, a to ani za pomoci jejich blízkých.

Sociální pomoc je určena osobám, jenž se nacházejí v hmotné či sociální nouzi, ohrožení na svých právech, nebo jsou všemi situacemi ohroženi.

Mezi nástroje sociální pomoci patří prevence sociálně patologických jevů, sociální poradenství, sociálně právní ochrana, systém pomoci v hmotné nouzi a nesmíme opomenout sociální služby (Duková, Duka, Kohoutová, 2013, s. 202).

System pomoci v hmotné nouzi, pomáhá lidem s nedostatečnými příjmy, aktivně je zapojuje do zajištění prostředků k uspokojení jejich životních potřeb. Díky těmto opatřením Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. „*Principem je teorie, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje nebo se práci vyhýbá*“ (Duklová, Dukla, Kohoutová, 2013, s. 206).

Za osobu v hmotné nouzi se považuje ta osoba nebo rodina, která nemá dostatečné příjmy, její sociální ani majetkové poměry nedosahují na přijatelnou úroveň společnosti, pomocí níž by mohli uspokojovat své základní životní potřeby, z objektivních důvodů není schopna zvýšit své příjmy pomocí zaměstnání, prodejem, uplatněním nároků, pohledávek nebo využitím majetku (MPSV, 2022).

4.2.1 Dávky pomoci v hmotné nouzi

Do dávek pomoci v hmotné nouzi se řadí:

- Příspěvek na živobytí
- Doplatek na bydlení
- Mimořádná okamžitá pomoc

Mezi měsíčně se opakující dávky patří příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, zatímco mimořádná okamžitá pomoc je jednorázová dávka (Arnoldová, 2015, s. 477).

Příspěvek na živobytí

Základní dávka poskytovaná osobám či rodině kvůli nedostatečnému příjmu. Vznik nároku vzniká osobě či rodině, pokud její příjem nedosahuje na částku živobytí po odečtení přiměřených nákladů na bydlení, přičemž částka živobytí je stanovena individuálně, na základě snahy a možností osoby či rodiny (MPSV, 2022).

Doplatek na bydlení

Dávka, která též řeší nedostatek příjmu na úhradu nákladů spojených s bydlením, zde nestačí vlastní příjmy rodiny či osoby ani s příspěvkem na bydlení ze systému státní sociální podpory. Nárok na dávku vzniká nárokem na příspěvek na živobytí (MPSV, 2022).

Mimořádná okamžitá pomoc

Slouží osobám, které jsou v situaci, která je akutního rázu a musí se bezodkladně řešit. O tuto dávku mohou zažádat lidé, které postihla živelní pohroma, vrací po ukončení léčby závislosti nebo výkonu trestu a propuštění z dětského domova či výchovného ústavu, ale i po ztrátě dokladů (Arnoldová, 2015, s. 514).

4.3 Sociální služby

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách udává základní druhy a formy sociálních služeb.

Sociální služby poskytují:

- Terénní služby – poskytovány v přirozeném sociálním prostředí osoby
- Ambulantní služby – neposkytují ubytování, osoba do ní musí docházet nebo je doprovázená
- Pobytové služby – služba poskytující ubytování v zařízení sociálních služeb

Dále zahrnují:

- Sociální poradenství
- Služby sociální péče
- Služby sociální prevence (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)

Sociální služby mají za cíl zachovat lidskou důstojnost, vycházejí z individuálních potřeb klientů, rozvíjejí jejich schopnosti, zlepšují nebo pomáhají zachovat samostatnost a v neposlední řadě se služby sociální pomoci poskytují v nejvyšší kvalitě a v zájmu klientů (MPSV, 2020).

Základní sociální poradenství je poskytováno osobám, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci. V rámci poradenství jsou osobám poskytnuty informace, které mají přispět ke zlepšení jejich situace (MPSV, 2020). Jedná se o činnost, kterou jsou poskytovatelé všech druhů sociálních služeb povinni zajistit. Toto poradenství je dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách bezplatné a má na něj každá osoba nárok (Kalvoda, 2015).

Odborné sociální poradenství je zaměřeno na jednotlivce a jeho konkrétní sociální potřeby. Poskytuje se v poradnách občanských, rodinných, manželských, pro seniory, osoby se zdravotním handicapem, oběti domácího násilí či trestných činů a v lůžkových zařízeních hospicového typu (Kalvoda, 2015).

Služby obsahují tři základní činnosti:

- možnost kontaktu se společností,
- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc s obstaráváním osobních záležitostí, uplatňování práv a oprávněných zájmů (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Služby sociální péče pomáhají lidem v oblasti fyzické i psychické soběstačnosti, podporují život v přirozeném prostředí klienta a umožňují mu zapojení se do běžného života (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Sociální poradenství	Služby sociální prevence	Služby sociální péče
§ 37 odst. 2 Základní sociální poradenství (je součástí každé sociální služby) § 37 odst. 3 a 4 Odborné sociální poradenství	§ 54 Raná péče § 55 Telefonická krizová pomoc § 56 Tlumočnické služby § 57 Azylové domy § 58 Domy na půl cesty § 59 Kontaktní centra § 60 Krizová pomoc § 60a Intervenční centra § 61 Nízkoprahová denní centra § 62 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež § 63 Noclehárny § 64 Služby následné péče § 65 Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi § 66 Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením § 67 Sociálně terapeutické dílny § 68 Terapeutické komunity § 69 Terénní programy § 70 Sociální rehabilitace	§ 39 Osobní asistence § 40 Pečovatelská služba § 41 Tísňová péče § 42 Průvodcovské a předčitatelské služby § 43 Podpora samostatného bydlení § 44 Odlehčovací služby § 45 Centra denních služeb § 46 Denní stacionáře § 47 Týdenní stacionáře § 48 Domovy pro osoby se zdravotním postižením § 49 Domovy pro seniory § 50 Domovy se zvláštním režimem § 51 Chráněné bydlení § 52 Sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče

Obrázek 3 - Druhy sociálních služeb dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Šámalová, Vojtíšek, 2021)

4.3.1 Služby sociální prevence

Služby sociální prevence mají snahu o zamezení sociálního vyloučení osob, které jsou tím ohrožené pro svou nepříznivou životní situaci. Cílem je nabídnout pomoc osobám v překonání nepříznivé situace, ve které se nachází a zároveň chrání společnost před vznikem sociálně patologických jevů (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Raná péče

Terénní služba, která může být poskytována i ambulantní formou, slouží především dětem a jejich rodičům, a to do věku 7 let, jehož vývoj je ohrožen díky jeho zdravotně nepříznivému stavu nebo je zdravotně postižený. Služba je zaměřena na vývoj dítěte a jeho specifické potřeby, tak na podporu rodiny (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Tato služba nabízí vzdělávací, výchovné, sociálně terapeutické a aktivizační činnosti, zprostředkovává kontakt se společenským prostředím a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů (MPSV, 2020).

Telefonická krizová pomoc

Terénní pomoc, která je poskytována na přechodnou dobu osobám nacházející se v situaci, kdy jsou ohroženi na zdraví nebo života, nebo jsou v jinak tíživé situaci, kterou vlastními silami nemohou řešit. Služby telefonické krizové pomoci jsou poskytovány bez úhrady (MPSV, 2020).

Tlumočnické služby

Slouží osobám, které mají poruchu komunikace způsobené zejména smyslovým postižením, které je omezuje v běžné komunikaci s okolím, a to bez pomoci jiné osoby. Služby poskytovány formou terénní, případně jsou doplněny ambulantní a jsou bez úhrady (MPSV, 2020).

Azylové domy

Pobytová služba na přechodnou dobu poskytována osobám v nepříznivé sociální situaci, která je spjata se ztrátou bydlení. Azylový dům svým klientům obstarává stravu nebo pomoc s jejím zajištěním, poskytuje ubytování a pomáhá při uplatňování práv a oprávněných zájmů a služba je hrazena (MPSV, 2020).

Domy na půl cesty

Pobytová služba poskytována osobám do 26 let, která po dovršení 18 let odcházejí ze školských zařízení z důvodu nařízení ústavní či ochranné výchovy, jiných zařízení, která pečují o děti a mládež, popřípadě jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody či ochranné léčby. Poskytované služby jsou přizpůsobeny specifickým potřebám osob, jde o poskytnutí ubytování, zařazují se sociálně terapeutické činnosti a další. Služba je placená (MPSV, 2020).

Kontaktní centra

Mohou být poskytovány terénní, ambulantní i pobytovou formou a slouží osobám, které jsou ohrožené závislostí na návykových látkách. Centra mají za cíl snížit sociální i zdravotní rizika, která se pojí s užíváním návykových látek a jsou poskytovány bez úhrady (MPSV, 2020).

Krizová pomoc

Terénní, ambulantní, případně pobytová služba poskytována na přechodnou dobu těm osobám, které jsou v situaci, kdy je ohroženo jejich zdraví nebo život a díky tomuto stavu nemohou svou nepříznivou situaci řešit (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Intervenční centra

Nabízí pomoc obětem násilného chování na základě vykázaní ze společného obydlí osoby, která se takového chování dopustila a to do 48 hodin od podání kopie úředního záznamu o vykázaní. Pomoc je nabídnuta i v případě žádosti osoby ohrožené násilným chováním druhé osoby, která s ní obývá společný prostor nebo bez podání návrhu, a to kdy se dozví intervenční centrum o ohrožení osoby dozví. Intervenční centra poskytují terénní, ambulantní a pobytovou službu, která je zdarma.

Intervenční centra vzájemně spolupracují a informují se s poskytovateli ostatních sociálních služeb, orgány sociálně-právní ochrany dětí, obcemi, útvary Policie České republiky a obecní policie (MPSV, 2019).

Nízkoprahová denní centra

Bezplatné ambulantní služby poskytované osobám bez přístřeší, nabízí pomoc při osobní hygieně a zajištění stravy (Duková, Duka, Kohoutová, 2013, s. 238).

Nízkoprahová denní centra pro děti a mládež

Cílovou skupinou této služby jsou děti a mládež, která je svým rizikovým chováním ohrožena sociálně patologickými jevy nebo žije vyhraněným životním stylem, který většinová společnost nerespektuje. Je poskytována bezplatně a ambulantní formou. Svou cílovou skupinu získává nabízením volnočasových aktivit. Nízkoprahová denní centra se snaží o prevenci, lepší orientaci v daném sociálním prostředí a vytváření podmínek proto, aby se z nepříznivé sociální situace mohli sami vymanit. Mezi strategie patří i snížení sociálních a zdravotních rizik, které souvisejí s jejich rizikovým životním stylem (Duková, Duka, Kohoutová, 2013, s. 238).

Noclehárny

Služby poskytovány ambulantní formou osobám bez přístřeší. Těmto osobám služby nabízí přenocování a hygienické zařízení (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Služby následné péče

Jedná se o bezplatnou ambulantní službu, jenž poskytuje následnou péči osobám závislým na návykových látkách, které prošly ambulantní či ústavní léčbou ve zdravotnickém zařízení nebo abstinují a těm s chronickou psychickou poruchou (Duková, Duka, Kohoutová, 2013, s. 240).

Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením

Senioři a osoby zdravotně postižené jsou ohroženou skupinou sociálního vyloučení, tato služba, která je poskytována ambulantní nebo terénní formou zprostředkovává kontakt se společenským prostředím, pořádá terapeutické činnosti a je zdarma (MPSV, 2020).

Sociálně terapeutické dílny

Ambulantní forma pomoci pro osoby se sníženou soběstačností díky zdravotnímu postižení, které jim brání se umístit na otevřeném a chráněném trhu práce. Sociálně pracovní terapie, kterou využívají sociálně terapeutické dílny, se snaží o zdokonalení pracovních dovedností a návyků (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Terapeutické komunity

Placená pobytová služba poskytovaná na přechodnou dobu zájemcům o integraci do společnosti se závislostí na návykových látkách nebo psychickou poruchou chronického typu (Duková, Duka, Kohoutová, 2013, s. 240).

Terénní programy

Jde o nejčastější formu pomoci v sociálně vyloučených lokalitách. Náplní práce s klienty je řešení dluhů a následná prevence, problémy s bydlením, pomáhání s návratem či opětovným vstupem na trh práce, poskytují poradenství v oblasti sociálních dovedností a napomáhají zlepšit orientaci v sociálním i právním prostředí (Jana Chovancová, 2019).

Sociální rehabilitace

Činnosti zaměřující se na rozvoj a nácvik dovedností, které jsou pro osobu potřebné k tomu, aby mohla vést samostatný život a být soběstačným jedincem (Sládková, 2021, s. 10). Forma sociální rehabilitace je terénní, ambulantní, ale i pobytová, a to v centrech sociálně rehabilitačních služeb. Jedná-li se o formu terénní či ambulantní služba poskytuje osobám nácvik dovedností, které jsou důležité v oblasti péče o vlastní osobu, vede k soběstačnosti, provádí výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, ale i ty které přispívající k sociálnímu začlenění. Zprostředkovává kontakt se společenským prostředím a pomáhá při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Jde-li o formu pobytovou poskytuje osobám ubytování, stravu a pomáhá při osobní hygieně nebo vytváří podmínky pro osobní hygienu (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

VÝZKUMNÁ ČÁST

Z životního příběhu žen ohrožených sociálním vyloučením je zjištěno, jak na svůj život od počátku až po současnost pohlíží vybrané respondentky, jaké jsou příčiny jejich nepříznivé životní situace a jak lze předcházet sociálnímu vyloučení.

Na základě hlavního a dílčího cíle bakalářské práce byly sestaveny výzkumné otázky:

1. Jak využívají respondentky sociální pomoc ve Středočeském kraji?
2. Jaké je z pohledu respondentek jejich finanční zabezpečení?
3. Jakým způsobem se respondentky o možné pomoci sociálních služeb dozvídají?
4. Jaké překážky respondentky vnímají v překonání nepříznivé situace?
5. Jaká byla z pohledu respondentek příčina jejich současné sociální situace?

5 METODIKA VÝZKUMNÉ ČÁSTI

K dosažení cíle je využit kvalitativní výzkum, jehož podstatou je široké rozložení sběru dat, nejsou předem sestaveny hypotézy a výzkum není závislý na teorii, která již existuje (Švaříček, Šed'ová a kol, 2007, s. 24). Sběr dat je uskutečněn na základě polostrukturovaného rozhovoru, pomocí něhož lze získat detailní a komplexní informace o zkoumaném jevu (Švaříček, Šed'ová a kol, 2007, s. 13). Analýza dat proběhla pomocí otevřeného kódování, jedná se o techniku, která je díky své jednoduchosti a účinnosti používaná v široké míře kvalitativních projektů (Švaříček, Šed'ová a kol, 2007, s. 211). Z výsledků výzkumu bude sepsáno doporučení pro praxi, které by mohlo vést k minimalizaci sociálního vyloučení.

5.1 Charakteristika zkoumaného souboru

Respondentkami jsou ženy ve věku 20-55 let ohrožené sociálním vyloučením. Mezi kritérii pro zařazení do výzkumu je bydliště ve Středočeském kraji a ochota spolupracovat. Účastnice byly osloveny v terénu, ve svém přirozeném prostředí. Jednotlivým respondentkám jsem vysvětlila cíl své bakalářské práce a byly seznámeny i s otázkami k rozhovoru. Poté jsme se domluvily už jen na přesném datu, čase a místě, kde budeme mít soukromí. V tomto případě to bylo v místě aktuálního pobytu respondentky.

Respondentkám jsem dále předala informace o anonymizaci a na základě toho byly respondentky pojmenovány jako „Respondentka č. 1“ a další.

- Respondentka č. 1
Žena ve věku 23 let, svobodná, bezdětná, dříve léčená v psychiatrické nemocnici pro závislost na návykových látkách.
- Respondentka č. 2
Žena ve věku 49 let, rozvedená, s dvěma dětmi, samoživitelka.
- Respondentka č. 3
Žena ve věku 30 let, svobodná, bezdětná, získané tělesné postižení.
- Respondentka č. 4
Žena ve věku 20 let, svobodná, bezdětná, bez zaměstnání a stálého bydlení.
- Respondentka č. 5
Žena ve věku 21 let, svobodná, matka zrakově postiženého chlapce.
- Respondentka č. 6
Žena ve věku 40 let, rozvedená, v dluhové pasti.

5.2 Sběr dat

Data jsem získala pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Pro respondentky jsem si připravila 5 základních otázek, které korespondovaly s cíli bakalářské práce. Během rozhovoru jsem s aktérkami pomocí doplňujících otázek šla do hlubšího významu jednotlivých témat, o kterých jsem hovořily. Před samotným rozhovorem s jednotlivými respondentkami bylo zajištěno dostatečné soukromí, seznámila jsem je s cíli mého výzkumu a tím, že jsem vázána mlčenlivostí a jejich jména nebudou nikde zveřejňována. Jednotlivé rozhovory byly nahrávány a poté zaznamenány do písemné podoby. Sběr dat proběhl v měsíci březen 2023 v přirozeném prostředí respondentek, jedná se tedy o terénní výzkum.

6 ROZHOVORY

Rozhovory byly zaznamenány na diktafon a posléze přepsány na papír. Přepsané rozhovory jsem si rozdělila na menší části, ke kterým jsem později přiřazovala poznámky a úvahy o daném tématu. Pomocí poznámek jsem si k jednotlivým částem přiřadila kódy, které jsem dále rozdělovala do kategorií. Kategorie nesly stejné myšlenky a zároveň vycházely z výzkumných cílů mé bakalářské práce.

6.1 Respondentka č. 1

Vznik problémů	Postoj k řešení situace
Absence rodiny	Využívání jedné služby
Dětský domov	Nezájem o využívání dalších služeb
Absence kamarádů	Práce ve skladu
Nezájem o okolí	Pomoc kamaráda
Užívání návykových látek	Pobírání sociální dávky
Ex přítel	Pomoc ex partnera
Nedostatek informací	Pomoc odborníků
Stres	Hospitalizace na psychiatrii

1. Využíváte terénní, ambulantní nebo pobyťovou formu pomoci? Popřípadě jakou?
„Ano, využívám, myslím, že to je ta ambulantní služba, ale teď si asi nevzpomenu, jak se jmenuje...Je to pro lidi, kteří byli závislí na drogách.“
- A máte povědomí o jiných sociálních službách ve Středočeském kraji?
„Nemám tušení, co tu všechno je. A mně stačí jen ta jedna, do který chodím.“

2. Jste zaměstnaná nebo pobíráte dávky, které poskytuje stát?
„Jsem zaměstnaná, pracuju v Tesco ve skladu, zařídil mi to kamarád. A nějakou dávku pobírám, na bydlení.“
- Myslíte příspěvek na bydlení?
„Ano, mám nízký příjem.“
 - A jiné dávky tedy nepobíráte?
„Ne“
3. Pomohl Vám někdo ve vyhledávání pomoci, nebo jste si informace získávala sama? Popřípadě jak?
„Tenkrát mi můj přítel ukázal jednu službu, která dávala čistý stříkačky, asi zadarmo, to už si nepamatuju. Ale když se ztratil a já díky tomu začala v drogách víc lítat, odvezli mě na psychiatrii a byla jsem několik měsíců hospitalizovaná. Před propuštěním mě paní sociální s doktorem dali info o těchlech centrech pro drogově závislé, kam i teď chodím.“
4. Co nebo kdo ztížil/o cestu k běžnému životu ve společnosti?
„Asi to, že nemám rodinu, byla jsem v děcáku. Kdybych tu měla aspoň tu mámu, pomohla by mi ona z toho všeho. Nebo nějakou tetku, dědu, nemám ani kamarády, měla jsem jen toho přítele.“
- Ani z dětského domova nemáte žádné kamarády?
„Ne, já byla pro všechny vždycky divná. Byla jsem šprt a nikdo se se mnou nechtěl bavit a já o to taky neměla moc zájem. Vystačila jsem si sama, ale v období, kdy jsem brala drogy jsem na to doplatila, vlastně i teď. Nikoho nemám, jsou kolem mě jen známí, ale nikdo, komu bych se chtěla svěřovat.“

5. Vnímáte příčinu Vaší nepříznivé sociální situace? A co to zapříčinilo?

„Já si myslím, že kdybych si tenkrát nenašla toho kluka, tak se do drog nedostanu. Taky nám o drogách nic moc ve škole neřekli. Člověk pak neví, co to s ním všechno může udělat. Nevládala jsem stres na střední a možná pak jsem díky tomu sáhla po drogách, ale hlavně to bylo kvůli klukovi a měla jsem nedostatek informací. Prostě špatná parta a neinformovanost.“

6.2 Respondentka č. 2

Vznik problémů	Postoj k řešení situace	Pocity a dojmy
Nezájem o využívání sociálních služeb	Více zaměstnání	Strach ze zaškatulkování
Nedostatek času	Práce na černo	Obavy o souromí
Složitost v podání žádosti o sociální dávky	Odmítání sociálních dávek	Předsudky
Špatné zkušenosti s pomáhajícími pracovníky	Pomoc od rodiny	Pocit vděčnosti
Distancování od rodiny	Pomoc od kolegyně z práce	
Absence partnera	Dobrá informovanost	
Povaha		
Rozvod		
Dluhy		

1. Využíváte terénní, ambulantní nebo pobytovou formu pomoci? Popřípadě jakou?

„Ne, nemám o to zájem.“

- Z čeho vyplývá Váš nezájem?

„Nechci být zaškatulkovaná jako ta, co nemá na nájem, nebo se někde litovat s ostatními ženskejma. Kdybych byla třeba v tom azyláku, tak tam nebude ani soukromí.“

2. Jste zaměstnaná nebo pobíráte dávky, které poskytuje stát?
„Pracuju, mám několik zaměstnání, pracuju i načerno. Dávky nepobírám.“
- Z jakého důvodu dávky nepobíráte?
„Nemám čas lítat po úřadech, vyplňovat tisíce papírů a donekonečna dokládat, že ty dávky opravdu potřebuju. A mám špatné zkušenosti s úředníkama, věčně naštvaný, neochotný, neempatický a chovají se, jak kdyby ty peníze dávaly ze svého.“
3. Pomohl Vám někdo ve vyhledávání pomoci, nebo jste si informace získávala sama?
Popřípadě jak?
„Několikrát mi má rodina nabízela pomoc, ale já se od nich distancovala, nemám potřebu pak poslouchat, jak jim musím být vděčná. Jedna kolegyně v práci mi říkala o těch dávkách nebo o tom azyláku, ale sama jsem nic nehledala. Jak jsem říkala, nemám dobré zkušenosti.“
4. Co nebo kdo ztížil/o cestu k běžnému životu ve společnosti?
„Asi to, že nemám chlapa, který by se o mě postaral. Možná i ta moje lenost si o tom něco přečíst, nebo já nevím.“
5. Vnímáte příčinu Vaší nepříznivé sociální situace? A co to zapříčinilo?
„Ano, může za to rozvod a dluhy po manželovi.“

6.3 Respondentka č. 3

Vznik problémů	Postoj k řešení situace	Zdravotní stav	Pocity a dojmy
Neinformovanost	Nezaměstnaná	Upoutání na invalidní vozík po autonehodě	Pocit nezájmu ze strany úředníků
Absence pomáhajících pracovníků	Evidovaná na úřadu práce		Pocit finanční zabezpečení
Úmrtí matky	Nepobírání sociálních dávek		Zlost vůči matce
Ztráta přátel a matky	Pomoc matky		
Tělesný handicap	Střecha nad hlavou		
Matka	Dědictví		
	Ochota změnit současnou situaci		

1. Využíváte terénní, ambulantní nebo pobytovou formu pomoci? Popřípadě jakou?

„Docházím jen k lékaři na kontroly, takže to je asi ta ambulantní služba.“

- Váš lékař Vás neinformoval o tom, na co máte nyní nárok a jaké služby pro Vás jsou vhodné, popřípadě Vám nepředal kontakt na sociální pracovnice?

„Ne, ani nevím, co je sociální pracovnice.“

- V nemocnice, ve které jste byla hospitalizovaná po autonehodě nebyl žádný zdravotně-sociální pracovník?

„Ne, žádná sociálka za mnou nepřišla.“

2. Jste zaměstnaná nebo pobíráte dávky, které poskytuje stát?
„Kdo by mě v práci chtěl? Nikdo mě nezaměstná, jsem na pracáku. A o žádných dávkách nevím.“
- Na úřadu práce Vás neinformovali o podpoře, kterou stát poskytuje?
„Ne, tam řeší jen papíry, lidi jsou jim ukradený“
3. Pomohl Vám někdo ve vyhledání pomoci, nebo jste si informace získávala sama?
Popřípadě jak?
„Akorát matka mě po autonehodě dovezla na úřad práce, když jsem byla několikrát odmítnutá na pracovních pohovorech. Před pár měsíci umřela, a kromě ní jsem nikoho neměla, zůstal mi po ní barák a nějaký prachy, takže to zvládnu i bez pomoci.“
4. Co nebo kdo ztížil/o cestu k běžnému životu ve společnosti?
„To, že jsem na vozíku, lidi, které jsem považovala za kamarády se na mě vykašlali. Bojí se mě i pozdravit. Určitě moje postižení mě vyvedlo ze společnosti.“
5. Vnímáte příčinu Vaší nepříznivé sociální situace? A co to zapříčinilo?
„Jasně, že vnímám, kvůli matce se to stalo. Kdybych tenkrát za ní nejela, nebourala bych. Taky mi nikdo nepomůže, vždyť já ani nevím, že nějaký dávky pro nás postižence jsou, ani nevím, že nějaké sociální pracovnice existují. Těm na úřadu se říká snad úřednice, ne? A co vůbec dělají nějaký sociální pracovnice?“
- Kdybyste věděla o poslání sociálních pracovnic více, vyhledala byste je?
„No samozřejmě, chci se dostat z téhle situace. Chci práci, chci se mít líp. Vždyť já jsem vyloučená, nebo jak se to říká...“

6.4 Respondentka č. 4

Vznik problémů	Postoj k řešení situace	Pocity a dojmy
Dětský domov	Docházení do sociální služby	Nejistota
Nestálé bydlení	Evidovaná na úřadu práce	Pocit bezpečí
Přespávání u kamarádů	Aktivní hledání práce	Pocit svobody
Neřešení nepříznivé situace včas	Žádné pobírání sociálních dávek	Uvědomění si nebezpečí
Absence rodičů	Aktivní naslouchání na veřejnosti o sociální službě	Vděčnost
Nepřípravenost	Vyhledání pomoci vlastními silami	Uvědomění si neznalosti
	Reálná očekávání od služby	Ztráta bezpečí

1. Využíváte terénní, ambulantní nebo pobytovou formu pomoci? Popřípadě jakou?
„Byla jsem v dětském domově do svých 19 let, ale teď budu docházet do nízkoprahu, chystám se tam už nějaký pátek.“
2. Jste zaměstnaná nebo pobíráte dávky, které poskytuje stát?
„Nyní si práci hledám, jsem na pracáku, nemám stálý domov, přespávám u kamarádů, takže asi ani na žádný dávky právo nemám.“
3. Pomohl Vám někdo ve vyhledávání pomoci, nebo jste si informace získávala sama? Popřípadě jak?
„Nízkoprah jsem si našla sama, nebo slyšela jsem nějaké dvě starší paní na nádraží, jak si o tom povídají. Tak jsem si na mobilu našla informace o těchto zařízeních.“

- Máte představu s čím vším Vám mohou pomoci?
„Určitě s tím bydlením a prací. Co jsem si tak četla na internetu, tak to je i bezplatný a když se mi tam nebude líbit, tak tam nemusím už nikdy přijít. Což si myslím, že je výhoda, třeba oproti pracáku, kam musíte docházet, jinak Vás vyhodí.“

- 4. Co nebo kdo ztížil/o cestu k běžnému životu ve společnosti?
„Asi to, že jsem neřešila tu práci a bydlení včas. Takhle se můžu dostat ještě do větších problémů a kdybych ty dvě paní na nádraží neslyšela, tak doteď nevím, co je ten nízkoprah nebo jaké mají ty pracovnice tam posláni.“

- 5. Vnímáte příčinu Vaší nepříznivé sociální situace? A co to zapříčinilo?
„Myslím si, že spoustu děcek z děcáku nemá moc ponětí o životě. Kdybych vyrůstala u rodičů nebo někoho, kdo by mi ty rodiče zastupoval, nemám v životě tolik problémů. Ta nepřipravenost na život je strašná, nevím, co si všechno mám oběhat, v děcáku nás moc nepřipravovali a o škole ani nemluví.“

6.5 Respondentka č. 5

Vznik problémů	Postoj k řešení situace	Zdravotní stav	Pocity
Odchod partnera	Orientace v sociálních službách	Zrakové postižení syna	Nejistota
Handicap syna	Rodičovská dovolená	Problémy s navázáním nových kontaktů	Ujišťování
Finanční náročnost	Orientace v sociálních dávkách	Šikana	
	Pomoc odborníků		
	Pomoc rodiny		
	Příprava na život s handicapovaným		
	Dostatek informací		

1. Využíváte terénní, ambulantní nebo pobytovou formu pomoci? Popřípadě jakou?
„Ano, využíváme všechny formy pomoci. Především tedy tu terénní, která může být i v ambulantní formě.“
2. Jste zaměstnaná nebo pobíráte dávky, které poskytuje stát?
„Jsem na mateřský už druhým rokem, nebo na rodičáku, teď nevím, jak se to nazývá. Tatínek nás opustil, takže pobírám dávky, jinak bych to neutáhla.“

3. Pomohl Vám někdo ve vyhledání pomoci, nebo jste si informace získávala sama? Popřípadě jak?

„Hned, jak se maličký narodil, byla za mnou sociální pracovnice a informovala mě o tom, na co všechno mám nárok. Samozřejmě mi pomáhal i doktor, rodina a byl za mnou i psycholog. Měla jsem perfektní péči a stále máme.“

4. Co nebo kdo ztížil/o cestu k běžnému životu ve společnosti?

„Určitě to, že je maličký postižený a bude už napořád. Ty speciální pomůcky taky něco stojí, chtěla bych, aby chodil na normální základku, ale jsem si vědoma toho, že to nebude mít jednoduché a ostatní děti ho můžou šikanovat.“

- Myslíte si, že by se postižení Vašeho syna mohlo dotknout i Vás?

„Maximálně tak, že nebudu mít na pomůcky nebo se se mnou ostatní maminky nebudou bavit. Mohla bych mít problém asi i ve výběru partnera, ale já to zvládnou se synem sama.“

5. Vnímáte příčinu Vaší nepříznivé sociální situace? A co to zapříčinilo?

„Tak je to postižení syna, ale neberu to tak. Byla jsem upozorněna, že patřím mezi ty, které jsou ohrožené sociálním vyloučením, ale já to vždycky nějak zvládnou. Vím, kam se mám obrátit. Popřípadě mi pomůže i rodina.“

6.6 Respondentka č. 6

Vznik problémů	Postoj k řešení situace	Pocity
Rozvod	Využívání sociální služby	Mylné představy
Povaha	Zaměstnaná	Strach
Dluhy	Žádné sociální dávky	Ponížení
Nepříznivý fyzický i psychický stav	Pomoc kamarádky	Pocit samostatnosti
Neřešení situace včas	Pomoc matky	Pocit obtěžování
Absence partnera	Orientace v sociální problematice	Zlehčování situace
		Nespravedlnost

1. Využíváte terénní, ambulantní nebo pobytovou formu pomoci? Popřípadě jakou?
„Využívám ambulantní formu pomoci.“
2. Jste zaměstnaná nebo pobíráte dávky, které poskytuje stát?
„Jsem zaměstnaná, pracuju jako učitelka ve školce. Dávky nepobírám, nemám na ně nárok.“

- Zkoušela jste o ně zažádat?
„Nene, mám strach, že se mi vysmějí, když nebudu splňovat ty podmínky.“
3. Pomohl Vám někdo ve vyhledání pomoci, nebo jste si informace získávala sama? Popřípadě jak?
„Pomohla mi kamarádka, která se po rozvodu na mě už nemohla koukat, jak říká. O občanské poradně se dozvěděla díky své mamince, která dělá u soudu. Sama jsem si pomoc nehledala, myslela jsem, že to zvládnou a nechtěla jsem nikoho otravovat. Přeci existují těžší případy, než jsem já.“

4. Co nebo kdo ztížil/o cestu k běžnému životu ve společnosti?

„Domnívám se, že má povaha, to, že nechci nikoho otravovat a v tu dobu, kdy jsem se dozvěděla, že mi po manželovi zbyly jen dluhy, jsem byla jak tělo bez duše. Kdybych se vyprdla na nějaké „budu někoho otravovat“, zvládla bych situaci vyřešit rychleji. Přitom vím, kdo jsou sociální pracovníci a jaké je jejich poslání, dokonce i o službách vím. Teda, nevím to úplně do detailu, ale povědomí mám. Mám i přístup k internetu, mám známé i rodinu...Mohla jsem to začít řešit včas.“

5. Vnímáte příčinu Vaší nepříznivé sociální situace? A co to zapříčinilo?

„Ty dluhy, kdybych je neměla, zaměřila bych se i na sebe a možná bych měla už i partnera, který by mi byl oporou v jiných životních situacích. I když jsem dluhy nenasekala já, exekutory to nezajímá a dívají se na Vás skrz prsty.“

7 SHRUTÍ

Tato kapitola porovnává kódy kategorií, které se vyskytovaly u všech účastníků výzkumu.

7.1 Vznik problémů

Co se týče kategorie „vznik problémů“, u aktérů výzkumu se vyskytly určité situace, které respondentky považovaly za problém, který by přirovnaly ke vzniku jejich nepříznivé životní situace. Avšak v některých případech se shodovaly.

Nejvýraznější problém, který jsem během rozhovorů s respondentkami vnímala, byla absence těch nejbližších, nebo chybějící rodinného zázemí v dětském a dospívajícím věku. Chybějící rodina se projevila u respondentky č. 1 a č. 4. Respondentka č. 1 vnímá překážku v tom, že nevyrostala ve své biologické ani náhradní rodině. Byla si jistá, že pokud by měla vedle sebe někoho, o koho by se mohla tzv. opřít, nepopisovala jen chybějící rodinné zázemí, mohla by se z těžké životní situace dostat rychleji, ba dokonce se do těžké situace nemusela vůbec dostat. Respondentka č. 1 chybějící rodinu uvedla jako překážku, zatímco respondentka č. 4 jako příčinu. Respondentka č. 4 vnímala problém ve vyrůstání v dětském domově, domnívá se, že žít v biologické či náhradní rodině by ji ušetřilo mnoha problémům. V dětském domově žádná příprava na život neprobíhala, respondentka tak nevěděla, co od života čekat a co si vše po odchodu z dětského domova má zařídit, aby žila normální život.

Ztráta těch nejbližších, jako jsou životní partneři, přátelé, distancování od rodiny nebo úmrtí některého z člena rodiny zasáhlo všechny aktéry výzkumu a značně je to ovlivnilo v pokračování za běžným životem.

Dalším podstatným problémem byla neinformovanost, nepřipravenost, ale i neřešení situace včas. I když některé respondentky přímo neuvedly, že nejsou dostatečně informované, z jejich výpovědí to je zřejmé. Respondentka č. 3 dochází díky svému nepříznivému zdravotnímu stavu na pravidelné lékařské prohlídky, avšak žádnou z forem sociálních služeb nevyužívá, i když se domnívá, že kontroly u lékaře mohou být zařazeny do ambulantních služeb. Během hospitalizace za ní nebyl žádný pracovník ze zdravotně-sociálního oddělení, není zaměstnaná, kvůli svému nepříznivému zdravotnímu stavu a sociální dávky nepobírá, protože ji o nich informace nikdo nepředal. Na konci našeho rozhovoru se daná respondentka vyjádřila k ochotě se ze své situace vymanit. Respondentka č. 6 se orientuje v sociální sféře, tj. ví, o sociálních službách, kdo je sociální pracovník a co jeho náplň práce.

Avšak sociální dávky nepobírá kvůli obavám z nepřiznání nároku na konkrétní dávku či dávky. Dále uvádí, že svou situaci zlehčovala a nechtěla svými problémy nikoho zatěžovat. Do problémů, které přinesly vznik nepříznivé sociální situace se dále řadilo užívání návykových látek, rozvod a následné dluhy, tělesný handicap, stres, nezáměr o okolí nebo nezáměr svou situaci začít řešit.

7.2 Postoj k řešení situace

I tato kategorie se vyskytla u všech respondentek, nejčastěji se vyskytovaly kódy, které se týkaly finančního zabezpečení, nabídnutí pomoci při řešení situace, sociálních služeb a dávek.

Co se týče finančního zabezpečení respondentek, jsou zaměstnané nebo evidované na úřadu práce, dvě z šesti respondentek pobírají sociální dávky. Respondentka č. 1 pobírá příspěvek na bydlení a respondentka č. 5 je na rodičovské dovolené. Respondentka č. 1 pracuje ve skladu, respondentka č. 6 pracuje jako učitelka, respondentka č. 2 též pracuje, ale uchýlila se i k práci tzv. načerno. Respondentky č. 3 a č. 4 jsou evidovány na úřadu práce a respondentka č. 5 je na rodičovské dovolené, jak už je výše zmíněno.

Nabídnutí pomoci, ať už od rodiny nebo těch nejbližších se dostalo všem respondentkám. Pouze jedné z akterek, a to konkrétněji respondentce č. 4, pomoc nikdo nenabídl a vyhledala si ji sama. U většiny akterů výzkumu se objevovala pomoc ze strany rodiny či přátel, případně kolegů ze zaměstnání. Ve dvou případech se objevila pomoc i ze strany odborných pracovníků. U respondentky č. 1 zasáhl ošetřující lékař se sociální pracovníci z psychiatrické nemocnice. U respondentky č. 5 se na pomoci podílel stejný zdravotnický tým, jako předchozí zmíněné, nicméně navíc byl nápomocen i psycholog nemocnice, ve které respondentka č. 5 porodila handicapovaného syna.

Téměř všechny ženy využívají jednu z forem pomoci, kterou naše Česká republika nabízí. Jinak je tomu u respondentky č. 3, která je už výše popsána. Respondentka bydlí v rodinném domě po své matce, zároveň po její smrti zdědila jistý finanční obnos. Z její výpovědi vyplývá, že se cítí být zajištěná a zvládne to i bez pomoci druhých.

8 DISKUZE A DOPORUČENÍ

Výzkumná otázka č. 1: Jak využívají respondentky sociální pomoc ve Středočeském kraji?

Sociální služby jsou cestou k řešení situace osob sociálně vyloučených nebo přispívají k zabránění jejího zhoršování. Dlouhodobá spolupráce mezi klientem a sociálním pracovníkem je prospěšná nejen klientovi, ale zároveň i jeho blízkému a širšímu okolí. V současné době není zajištěno dostatečné pokrytí sociálními službami ve většině sociálně vyloučených lokalitách (Chovancová, 2019).

Dvě respondentky, uvedly, že žádnou sociální pomoc nevyužívají, ostatní vypověděly, že sociální pomoc využívají. Jediná respondentka č. 5 využívá všechny formy pomoci. Z výpovědí jednotlivých respondentek je patrné, že není problém pouze v nedostatečném pokrytí sociálních služeb, ale v jejich neinformovanosti a nezájmu o pomoc.

Výzkumná otázka č. 2: Jaké je z pohledu respondentek jejich finanční zabezpečení?

Klíčovým předpokladem sociálního začleňování osob je jejich zapojení na trh práce. Většina sociálně vyloučených lokalit dosahuje 90 až 100% nezaměstnanosti (Pražský, 2012).

Mezi respondentkami není žádná, která by nebyla zaměstnaná, nebo zaevidovaná na Úřadu práce. Z toho jedna z respondentek je na rodičovské dovolené. A pouze respondentka č. 1. a č. 5 pobírají sociální dávky. Respondentka č. 3 zdělila po své matce rodinný dům a finanční obnos, respondentka č. 4 nemá stálé bydlení, přespává u kamarádů. U těchto dvou akterek je riziko vznik sociálního vyloučení podstatně větší než u ostatních respondentek.

Výzkumná otázka č. 3: Jakým způsobem se respondentky o možné pomoci sociálních služeb dozvídají?

Terénní sociální práce je založena na důvěře a spolupráci klienta se sociální pracovníkem. Sociální pracovník přichází do přirozeného prostředí klienta a vyhledává problém. Terénní práce je podstatně časově náročnější než sociální práce v ambulantní formě. Vyhledávání osob má velký přínos, protože velké množství osob, co se potýká s nějakým problémem, například problémy spojené s bydlením nebo nezaměstnaností pomoc sociálních pracovníků nevyhledají, a to z různých důvodů (Gulová, 2011, s. 58).

Kromě jedné respondentky, která si pomoc vyhledala sama, všem ostatním pomohla rodina, přátelé nebo odborníci, jako je lékař, sociální pracovníce, ale i psycholog.

V případě respondentky č. 1 a č. 5 poskytli informace o sociálních službách odborníci, kterými byl lékař, sociální pracovnice a psycholog. Rodina nabízela pomoc respondentce č. 2, respondentku č. 3 odvezla na Úřad práce matka a stejně tak respondentka č. 6 se dozvěděla o konkrétní službu. Přátelé poskytli informace o konkrétní službě, kterou by respondentky č. 1. a č. 2. mohly využívat.

Výzkumná otázka č. 4: Jaké překážky respondentky vnímají v překonání nepříznivé situace?

Sociální vyloučení se dotýká specifických situací a problémů určitých osob či skupin v dané společnosti. Mezi takové osoby nebo skupiny patří lidé bez přístřeší, nebo žijících na ubytovnách, Romské etnikum, nezaměstnaní, osoby pobírající dávky pomoci v hmotné nouzi, dále i osoby s psychickým onemocněním, drogově závislé, osoby opouštějící zařízení výkonu trestu a ústavní výchovy, řadíme sem i zadlužené domácnosti a specifickou skupinou jsou handicapovaní a lidé seniorského věku (Sociální začleňování, 2018, s. 4).

Aktérky výzkumu uvedly jako překážku vyrůstání v dětském domově, svou povahu, vyčerpanost, absenci partnera, zdravotní handicap, neinformovanost, zhoršené začleňování, finanční nedostupnost speciálních pomůcek a odkládání řešení situace. Z rozhovoru s respondentkou č. 1 bylo zřejmé, že největší překážku vidí ve vyrůstání v dětském domově, zatímco pro respondentku č. 5 je překážkou zdravotní handicap syna, díky jeho postižení může mít zhoršené začleňování, jak její syn, tak i ona sama. S jakýkoliv zdravotním handicapem souvisí i vyšší výdaje za zdravotnické pomůcky, stravu a ošacení.

Proces sociálního začleňování zajišťuje osobám, které jsou sociálně vyloučené nebo tím ohrožené možnost dosáhnout příležitostí a možností, které jim pomáhají se plně zapojit do ekonomického, sociálního a kulturního života společnosti a žít tak, jak je v běžné společnosti považováno za běžné (MPSV, 2022).

Výzkumná otázka č. 5: Jaká byla z pohledu respondentek příčina jejich současné sociální situace?

Sociální vyloučení je v České republice spojováno s bydlením, vzděláváním, zaměstnaností a zadlužeností (Agentura pro sociální začleňování, 2020). Bičáková (2012) popisuje, že za vznik sociálního vyloučení může dojít z mnoha důvodů, jako je například rozvod, ztráta zaměstnání, nemoc, ale i neznalost svých práv a povinností.

Ve výzkumném šetření se objevovaly příčiny jako neinformovanost, nepřipravenost, rozvod, vyrůstání v dětském domově, zklamání od nejbližších, stres, dluhy, špatná volba přátel, zdravotní handicap. Některé z příčin nepříznivé sociální situace se vyskytly pouze u jedné z aktérek výzkumu, ale vyskytly se i příčiny, které se objevovaly u více, jak jedné respondentky. Problematika sociálního vyloučení a následného začleňování je vzhledem k multidimenzionalitě příčin a způsobu identifikace postižených skupin obyvatelstva a jejich vzájemného překrývání těžce uchopitelná a pro inkluzivní sociální politiku představuje zásadní výzvu (Sociální začleňování, 2018, s. 4).

Díky získaným datům z mého výzkumu bych ráda uvedla doporučení pro praxi.

Z rozhovorů vyplynulo, že respondentky nejsou dostatečně informované o sociálních dávkách, službách, ale i o tom, kdo je sociální pracovník. V mnoha případech byl problém ohledně situace tady a teď. Některé z respondentek využívaly sociální služby, ale v omezeném množství, v domnění, že je jedna služba zachrání a žádné jiné problémy se neobjeví, proto neměly zájem o vyhledání další podpůrné sítě. Bohužel se nejedná jen o nezájem aktérek, ale především jde o nedostatečné informace. Z výsledků vyplývá, že neznají poslání sociálního pracovníka, ani kde by ho v případě potřeby měly hledat.

Díky zjištěným informacím navrhuji větší edukaci o sociálním zabezpečení v České republice, také o tom, kdo je sociální pracovník, případně i zdravotně-sociální pracovník, s čím může pomoci a kde může působit. Edukace o této oblasti by se měla týkat už žáků 2. stupně základní školy. Pomocí propagace v médiích, nebo na sociálních sítích by se sociální práce dostala do většího povědomí laické veřejnosti. Především mladší generace tráví nejvíce času na platformách jako je Facebook, Instagram či TikTok, pomocí krátkých informačních videí bychom mohli docílit rozšíření informací o sociální práci. Nesmím opomenout ani fyzické propagační materiály v podobě letáků, brožur, které by mohly být v informačních centrech, knihovnách a na všech veřejně dostupných místech, například v kavárně.

Bylo by vhodné na propagační materiál uvést informace ve zjednodušené a přehledné formě, aby tomu laická veřejnost snáze porozuměla, složitost textu by mohla odradit, odkazovat na příslušné stránky, případně na sociální sítě, které by sociální práci propagovali, kde by se dalo zjistit více informací v případě zájmu, například Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Přednášky, besedy, semináře by se též mohli více věnovat tématu sociálního vyloučení a následného začleňování.

Navrhuji i edukaci odborné veřejnosti, během rozhovorů s aktérkami výzkumu jsem narážela na neprofesionální chování některých pomáhajících pracovníků. Dalším problémem, kterým jsem během rozhovorů s informantkami zaznamenala, bylo chybějící rodinné zázemí. Z toho vyplývá, že by se propagace a edukace neměla týkat jen sociální práce, ale měla by se zaměřit i na náhradní rodinou péči. Protože i rodina, ať už biologická či náhradní, může v životě člověka sehrát významnou roli, myšleno převážně v pozitivním slova smyslu.

Na závěr bych ráda uvedla, že výše popsané doporučení pro praxi vyplývá ze subjektivních zkušeností šesti respondentek, které se mi podařilo do mého výzkumu zahrnout. Uvědomuji si nízký počet aktérů výzkumu, zvláště u problému jako je sociální vyloučení. Výsledky jiný výzkumů, nebo zkušenosti ostatních výzkumníků se mohou lišit, proto je nelze objektivně posoudit.

9 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak na svůj život od počátku až po současnost pohlížejí vybrané respondentky, jaké jsou příčiny jejich nepříznivé životní situace a jak předcházet sociálnímu vyloučení.

Mezi příčiny nepříznivé situace patřila nepřipravenost na samostatný život, neinformovanost o sociálních službách či poslání sociálního pracovníka, rozvod, vyrůstání v dětském domově, zažité zklamání od nejbližších, stres, dluhy, zdravotní handicap nebo špatná volba přátel.

Sociálnímu vyloučení by se dalo, dle zjištěných výsledků, předcházet zvýšenou edukací a propagací o sociální práci a o tématech, které přispívají ke vzniku nepříznivé sociální situace.

Na základě hlavního a dílčího cíle bakalářské práce byly sestaveny výzkumné otázky, na které byly nalezeny odpovědi, a to pomocí kvalitativního výzkumu.

Cíle se podařilo dosáhnout pomocí polostrukturovaného rozhovoru, získaná data byla analyzována díky otevřenému kódování, které vedlo k vytvoření kategorií. V kapitole shrnutí jsou popsány kategorie, kterou jsou společné pro respondentky, které se výzkumu účastnily a v poslední kapitole je popsáno doporučení pro praxi, jak by se dalo minimalizovat sociální vyloučení.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že sociální práce je velkým otazníkem pro laickou veřejnost. Aktérky výzkumu jsou neinformované o tom, co je sociální práce, kdo je sociální pracovník, kde ho mohou hledat, jak jim může pomoci, dále na jaké sociální služby mají nárok, případně sociální dávky. Mají obavy, nechuť nebo nedokáží posoudit závažnost své situace a včas ji řešit, zaměřují se pouze na situaci tady a teď.

Z výsledků výzkumu je patrné, že lidé bez rodinného zázemí mají horší začleňování do běžné společnosti. Opět jsem narážela na problém neinformovanosti a neznalosti, kterou respondentky pociťovaly, když vstoupily do dospělého samostatného života.

Problematické sociální vyloučení je třeba věnovat pozornost. Bylo by vhodné, aby se o tomto tématu laická veřejnost dozvíдалa nové věci, protože bez znalostí odborníků a záchranných služeb, které jim mohou v tíživé situaci pomoci, se zkrátka neobejdou.

Proto jsem v rámci doporučení pro praxi apelovala na zvýšenou edukaci, propagaci a zaměření na téma sociální vyloučení a jeho další větvení, tj. příčiny, projevy apod. a sociální začleňování. Letáčky a brožury s důležitými informacemi a odkazy na příslušné stránky by měly být na veřejně dostupných místech. V dnešní době je potřeba přesunout propagaci i do online prostředí, nejlépe formou krátkých videí nabitými informacemi o podpůrných sítích, které v České republice máme.

Tato opatření se mohou zdát jako malé krůčky, zvláště u tak velkého tématu jako je sociální vyloučení, ale i tyto drobnosti ve formě letáčků, krátkých videí či besed dokáží zkvalitnit život sociálně vyloučených nebo tím ohrožených.

Tato práce může sloužit jako podklad pro další výzkum v této problematice. Má práce mi poskytla určitý přehled a povědomí o tom, jak sociální práci vnímá laická veřejnost.

10 POUŽITÁ LITERATURA

AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. Index sociálního vyloučení. *Agentura pro sociální začleňování* [online]. Praha, 2020 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/index_socialniho_vylouzeni/

ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální péče: učebnice pro obor sociální činnost* [online]. Praha: Grada, 2015 [cit. 2023-04-13]. ISBN 978-80-247-9899-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/socialni-pecce-1-dil-2385/>

ARNOLDOVÁ, Anna. *Sociální zabezpečení I* [online]. Praha: Grada, 2012 [cit. 2023-04-13]. ISBN 978-80-247-8024-5. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/socialni-zabezpeceni-i-650/>

BIČÁKOVÁ, O., 2012. Ekonomikou proti sociálnímu vyloučení. *Sestra odborný dvouměsíčník pro zdravotní sestry*. 22(4), 14-17. ISSN 1210-0404.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Zaměstnanost, nezaměstnanost. In: *Český statistický úřad* [online]. Česká republika, 2022 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/zamestnanost_nezamestnanost_prace

DUKOVÁ, Ivana, Martin DUKA a Ivanka KOHOUTOVÁ. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost* [online]. Praha: Grada, 2013 [cit. 2023-02-13]. ISBN 978-80-247-8456-4. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/socialni-politika-716/>

FÓNADOVÁ, Laura, Marie HLADKÁ, Eva KOPČÍKOVÁ a Zuzana RENNEROVÁ. Sociální začleňování. *Asociace nestátních neziskových organizací v České republice z. s.* [online]. Praha, 2018 [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: http://anno-cr.cz/wp-content/uploads/2018/11/Publikace-soci%C3%A1ln%C3%AD-za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD_final.pdf

GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce: pro pedagogické obory* [online]. Praha: Grada, 2011 [cit. 2023-04-16]. ISBN 978-80-247-9098-5. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/socialni-prace-522/>

CHOVANCOVÁ, Jana. Sociální služby. *Agentura pro sociální začleňování* [online]. Praha, 2019 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/socialni-sluzby/>

CHOVANCOVÁ, Jana. Terénní programy. *Agentura pro sociální začleňování* [online]. Praha, 2019 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/socialni-sluzby/terenni-programy/>

JANOŠKOVÁ, Klára a Dana NEDĚLNÍKOVÁ, ed. *Profesní dovednosti terénních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní pracovníky* [online]. Ostrava, 2008 [cit. 2023-04-13]. ISBN 978-80-7368-503-4. Dostupné z: https://projekty.osu.cz/tsp/dokumenty/sbornik_tp.pdf

KALVODA, Hynek. Sociální poradenství v ČR. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2015 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Kalvoda.pdf/a9dd8a0e-b886-cc47-724a-05bdd175e2d1#:~:text=Z%C3%A1kladn%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C3%AD%20poradenstv%C3%AD%20poskytuje%20dle%20z%C3%A1kona%20osob%C3%A1m%20pot%C5%99ebn%C3%A9,poskytovatel%C3%A9%20soci%C3%A1ln%C3%ADch%20slu%C5%BEeb%20v%C5%BEdy%20povinni%20tuto%20%C4%8Dinnost%20zajistit.>

KELLER, Jan. Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická. In: *Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity* [online]. Ostrava, 2014 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://projekty.osu.cz/vedtym/dok/publikace/exkluze.pdf>

KONOPÁSKOVÁ, Anna. *Zpravodaj: odborné vzdělávání v zahraničí* [online]. 27. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2016 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/uploads/Periodika/ZPRAVODAJ/2016/Zp1601a.pdf>

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Intervenční centra. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2019 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z:

<https://www.mpsv.cz/intervencni-centra>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Pomoc v hmotné nouzi. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z:

<https://www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Sociální služby. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020 [cit. 2023-02-13].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Sociální začleňování. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2022 [cit. 2023-02-13].

Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-zaclenovani>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Státní sociální podpora. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Praha, 2022 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z:

<https://www.mpsv.cz/statni-socialni-podpora>

MINISTERSTVO VNITRA. Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení. In: *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. Praha, 2009 [cit. 2023-04-14]. Dostupné z:

https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fapzp.cz%2Fwp-content%2Fuploads%2F2018%2F10%2FMVCR_Problemy_v_oblasti_socialniho_vyloucení.doc&wdOrigin=BROWSELINK

PRAŽSKÝ, Bohumil. Ekonomikou proti sociálnímu vyloučení. *Zdraví.euro.cz* [online]. 2012 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanky/ekonomikou-proti-socialnimu-vyloucení/>

SLÁDKOVÁ, Petra. *Sociální a pracovní rehabilitace* [online]. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021 [cit. 2023-02-13]. ISBN 978-80-246-5020-3. Dostupné z:

<https://www.bookport.cz/kniha/socialni-a-pracovni-rehabilitace-10358/>

ŠÁMALOVÁ, Kateřina a Petr VOJTÍŠEK, ed. *Sociální správa: Organizace a řízení sociálních systémů* [online]. Praha: Grada, 2021 [cit. 2023-02-13]. ISBN 978-80-271-4310-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/socialni-sprava-10432/>

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* [online]. Praha: Portál, 2010 [cit. 2023-04-13]. ISBN 978-80-7367-313-0. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/kvalitativni-vyzkum-v-pedagogickych-vedach-3165/>

TOUŠEK, Ladislav. Sociální vyloučení a prostorová segregace. *AntropoWeb* [online]. Praha, 2007 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/socialni-vylouceni-a-prostorova-segregace>

VÁVROVÁ, Soňa. Skupiny obyvatel ohrožené sociálním vyloučením. In: *Fakulta sociálních studií Ostravské univerzity* [online]. Ostrava, 2018 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://dokumenty.osu.cz/osu/ouveda/2020/ouveda-5-2020.pdf>

VYBÍRALOVÁ, Monika. Sociálně vyloučená lokalita. *Bezplatná právní poradna* [online]. 2018 [cit. 2023-04-13]. Dostupné z: <https://www.bezplatnapravniporadna.cz/ruzne/pravnicko-slovník/36864-socialne-vyloucena-lokalita-co-je-to-vysvetleni-priklad-informace.html>

ZÁKONY:

Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách

Zákon č. 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře

11 PŘÍLOHY

Příloha 1. - Otázky k rozhovoru

Příloha 1. – Otázky k rozhovoru

1. Využíváte terénní, ambulantní nebo pobytovou formu pomoci? Popřípadě jakou?
2. Jste zaměstnaná nebo pobíráte dávky, které poskytuje stát?
3. Pomohl Vám někdo ve vyhledávání pomoci, nebo jste si informace získávala sama? Popřípadě jak?
4. Co nebo kdo ztížil/o cestu k běžnému životu ve společnosti?
5. Vnímáte příčinu Vaší nepříznivé sociální situace? A co to zapříčinilo?